

Büyük Taarruz ve Sonuçlarının Dönemin Sovyet Rusya Basınında Ele Alınışı

Rahmi Doğanay* - Ahmet Çelik**

Özet

Birinci Dünya Savaşı'na İttifak Bloğunda dâhil olan Osmanlı Devleti, 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesini imzalamış ve mağlup olarak ayrılmıştı. Galip devletlerin düzenlediği Paris Barış Konferansında alınan kararla Yunan askeri kuvvetleri 15 Mayıs 1919'da Anadolu'ya çıkararak işgale başlamışlardı.

Mustafa Kemal Paşa, çatışmaları önlemek ve iç huzuru sağlamak için Ordu Müfettişi olarak Samsun'a gönderilmişti. 19 Mayıs 1919'da Samsun'a çıkan Mustafa Kemal Paşa görevlendirme gerekçesine mugayir hareketlerinden dolayı geri çağrılınca, görevinden istifa ederek bazı tamim ve kongrelerle Milli Mücadeleyi hazırlamaya başlamıştı.

Osmanlı Devleti ve Rus İmparatorluğu rakip bloklarda savaşa dâhil olmuşlardı. Ekim 1917'de meydana gelen Bolşevik Devrimi sonrasında, 3 Mart 1918'de Brest-Litovsk Anlaşması ile Rusya savaştan çekilmişti. Ekim Devrimi sonrasında kurulan Sovyetler Birliği'nde, Batıların desteklediği bir iç savaş yaşanmaktaydı. Aynı yıllarda Batıllara karşı Türk Kurtuluş Savaşı'nın da sürmesi sebebiyle, Sovyet Rusya ile Türk heyeti arasında diplomatik ilişkiler gelişmişti. Hatta Sovyetler Milli Mücadele'ye para ve silah yardımı yapmışlardı.

Doğu ve Güney cephelerinde elde edilen başarıların yanında, Batı Cephesinde de Yunan ordusuna karşı başarılı bir mücadele veren Türk ordusu, kesin zafer için 26 Ağustos 1922'de genel taarruz başlattı. 30 Ağustos'ta Türk ordusunun kesin zaferi ile sonuçlanmış, 9 Eylül'de Türk ordusu İzmir'e girmiş ve 18 Eylül'de Yunanlılar Anadolu'yu terk etmişlerdi.

Türk ordusunun zaferi, İtilaf Devletleri'nin Anadolu'daki planlarını bozmuş, geniş bir yankı uyandırarak pek çok ülkenin basınında yer almıştı. Bu zafer Sovyet Rusya basınında da geniş bir şekilde ele alınmıştı. Milli Mücadele'yi baştan sona haber yapan Rus basını, Büyük Taarruz ve sonuçlarını sayfalarına taşımıştır. Çalışmamızda;

* Prof. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ/TÜRKİYE, rdoganay@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2138-0175, DOI: 10.37879/9789751756480.2023.4

** Doç. Dr., Fırat Üniversitesi, İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi, Tarih Bölümü, Elazığ/TÜRKİYE, ahhmetcelik2@firat.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0624-6701, DOI: 10.37879/9789751756480.2023.4

bu süreçte yayın yapan Sovyet Rusya basının Büyük Taarruzu ve sonularını nasıl değerlendirdiğini incelemeye alışacağız.

Anahtar Kelimeler: Büyük Taarruz, Sovyet Rusya, Sovyet Rusya Basını.

The Handling of the Battle of Dumlupınar and Its Consequences in the Soviet Russian Press of that Period

Abstract

The Ottoman Empire, which was included in the Alliance Bloc in the First World War, signed the Mudros Armistice Agreement on October 30, 1918 and left from war as defeated. With the decision taken at the Paris Peace Conference organized by the victorious states, the Greek military forces landed in Anatolia on May 15, 1919 and began the occupation.

Mustafa Kemal Pasha was sent to Samsun as an Army Inspector to prevent conflicts and ensure inner peace. When Mustafa Kemal Pasha, who went to Samsun on 19 May 1919, was recalled due to his misguided actions, he resigned from his duty and started to prepare the National Struggle with some circulars and congresses.

The Ottoman Empire and the Russian Empire were involved in the war in rival blocs. After the Bolshevik Revolution in October 1917, Russia withdrew from the war with the Treaty of Brest-Litovsk on March 3, 1918. In the Soviet Union, which was established after the October Revolution, there was a civil war supported by the West. In the same years, diplomatic relations developed between the Soviet Russia and the Turkish delegation due to the ongoing Turkish War of Independence against the Westerners. Even the Soviets provided money and weapons to the National Struggle.

The Turkish army, which had a successful struggle against the Greek army on the Western Front, launched a general offensive on 26 August 1922 for a decisive victory. It resulted in the decisive victory of the Turkish army on 30 August, the Turkish army entered İzmır on 9 September and the Greeks left Anatolia on 18 September.

The victory of the Turkish army disrupted the plans of the Allied Powers in Anatolia and had a wide repercussions and took place in the press of many countries. This victory was also widely covered in the Soviet Russian press. The Russian press, which covered the National Struggle from beginning to end, carried the Great Offensive and its results to its pages. In our study; in this process, we will try to examine how the Soviet Russian press evaluated the Great Offensive and its results.

Keywords: Battle of Dumlupınar, Soviet Russia, Sovyet Rusia Press.

Giriş

19. Yüzyılın ikinci yarısında Avrupa’da meydana gelen gelişmeler mevcut dengeyi sarsmış, Almanya ve İtalya’nın siyasal birliklerini kurması dengelerin değişmesini beraberinde getirmişti. Özellikle İngiltere ve Fransa’nın çıkarlarını tehdit eden gelişmelerin meydana gelmesi sonrası, büyük güçler arasında mücadeleyi başlatarak devletlerarası bloklaşmayı ortaya çıkarmıştır. Ekonomik, siyasi ve kültürel çıkarlara göre oluşan bloklar arasındaki çatışma Birinci Dünya Savaşına neden olmuştur. İtilaf ve İttifak Blokları arasında 1914-1918 yılları arasında 4 yıl süren savaşın sonunda İtilaf Bloğu galip çıkmış, sonrasında yeni ekonomik ve siyasal düzen kurulurken, bazı devletler de tarih sahnesinden silinmesine neden olacaktı. Bu devletlerden biri de Osmanlı Devleti olmuştur.

Siyasi ve ekonomik gücünü kaybeden Osmanlı Devleti, öncelikli olarak Birinci Dünya Savaşı dışında kalmaya çalışmış, bunun mümkün olamayacağını gördükten sonra İtilaf Bloğuna dahil olma çabaları da başarısız olunca, kendisi için felaketle sonuçlanacak savaşa, Almanya’nın yanında girmiştir. Osmanlı Devleti, farklı cephelerde mücadele ettiği savaştan, 30 Ekim 1918 tarihinde imzaladığı Mondros Ateşkes Anlaşması ile mağlup olarak ayrılmıştır. Şartları ağır olan bu anlaşma ile beraber İtilaf Devletleri, daha önce yaptıkları planlara göre Anadolu’yu işgal etmeye başlamışlardır.

Batılı emperyalist devletlerin başlattığı bu işgaller, tüm yurttaki tepki ile karşılanmıştı. Ancak bu tepkiler Osmanlı Devleti yöneticilerinden ziyade öncelikle işgale uğrayan topraklarda yaşayan Türk halkından gelmiştir.¹ Ordu Müfettişi olarak Samsun’a çıkan Mustafa Kemal Paşa, yapılan kongreler ve yayınlanan bazı genelgelerle Millî Mücadele’nin temelini atmış, sürece liderlik etmeye başlamıştır. Büyük Millet Meclisi’nin açılması sonrasında, askeri ve siyasi karar alma süreci hızlandırılmıştır. İşgal güçlerine karşı verilen mücadelede askeri alanda örgütlenmeler yapılırken, diğer taraftan dış ilişkiler konusunda da diplomatik adımlar atılmış, Millî Mücadeleye uluslararası destek sağlanmaya çalışılmıştır. Bu amaçla iyi ilişkiler kurulan ülkelerin başında Sovyet Rusya gelmektedir.

Türk toplumu için ezeli düşman olarak görülen Rusya ile Osmanlı Devleti rakip bloklarda savaşa girmelerine karşın, Ekim Devrimi ile Bolşevikler iktidarı ele geçince, Osmanlı Devleti ile 5 Aralık 1917’de, Erzincan’da mütareke ve 3

1 Berrin Bayburt - Doğan Duman, “Millî Mücadele’nin Değerler Eğitimi Açısından Analizi”, *Belgi Dergisi*, S. 19, 2020/1, s. 1706.

Mart 1918'de Brest Litovsk'ta barış imzalayarak savaştan çekilmişlerdi. Sovyet Rusya savaştan çekilmesine rağmen mücadelesi sona ermemişti. Savaşta müttefik olduğu Avrupalılar, sosyalist rejimin Rusya'da hâkim olmasını engellemek için Sovyet yönetimine karşı tavrı almıştı.² Birinci Dünya Savaşı sonrası Anadolu'da Türk Milleti'nin mücadele ettiği düşman ile, Rusya'da iktidara Bolşeviklerin gelmesi sonrası, bu hükümetin mücadele ettiği düşman aynıydı. Bu da Ankara ve Moskova'yı mecburiyete dayalı bir iş birliğine sokacaktı. Sovyetlerin bu yalnızlığının yanında, stratejik öneme sahip Boğazlar ve Anadolu'nun Batılı güçlerin eline geçmemesi için de Millî Mücadeleyi destekleme mecburiyetinde kalmıştı. Sovyet Hükümeti'nin yanı sıra Sovyet Rusya basını da Millî Mücadele taraftarı bir tutum içindeydi.

1. Büyük Taarruz

Millî Mücadele süreci içinde önemli bir yere sahip olan düzenli ordunun kurulmasından sonra, Sakarya Savaşı'nda düşmana ağır bir darbe vurulmuştu. Sakarya Savaşı'ndan sonra çekilen Yunan ordusu, Afyon-Eskişehir hattında durmuş, mevzilerini kuvvetlendirerek savunmasını güçlendirmişti. Artık Yunanlılar taarruzu unutup, ellerindekini koruma telaşına girmişlerdi. Bu hat üzerinde 3 Yunan kolordusu vardı. Türk ordusu 186.900, Yunan ordusu 195.000 kişiden oluşmaktaydı. Yunan ordusu silah yönünden Türk ordusundan üstün durumdaydı.³

Yunanlıların tuttıkları bu hattın atılmaları, Türk ordusunun kesin sonuçlu bir taarruzuna bağlıydı. Böylece düşmanın yurttan tamamen atılması sağlanabilecekti. Yunanlılar ve İngilizler ise, mevsimin ilerlemiş olduğu, Türk Hükümeti'nin yaşadığı güçlükler ve ekonomik sıkıntılar yüzünden, Türk ordusunun genel bir taarruza kalkmayacağını ve nasıl olsa barışa razı olacağını düşünüyorlardı.

Türk tarafı hazırlıklarını aralıksız sürdürmesine rağmen, bunları gizli tutuyordu. Eldeki bütün imkânlar kullanılarak, memleketin maddi ve manevi bütün gücü seferber edilerek taarruza hazırlanıldı. Mustafa Kemal Paşa, birkaç defa gizlice Ankara'dan ayrılıp, cepheye giderek hazırlıkları denetledi. Taarruz kararı, 4

2 Mayıs 1918'de, Bolşevikleri devirmek isteyen Çarlık generallerinin yönetimindeki Beyaz Ordu'nun faaliyetleriyle ortaya çıkan iç savaşa, İngiltere, Fransa, ABD ve Japonya asker göndererek destekte bulunmuştur. Funda Keskin, "Sovyetlerde İç Savaş Kutusu", *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C 1 (1919-1980), s. 157.

3 Yücel Özkaya, *Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, Ankara 1981, s. 195.

Ağustos'ta hükümete bildirildi, fakat tarih verilmedi. Batı Cephesi Komutanı 6 Ağustos'ta, ordulara taarruz için hazırlık emrini verdi. 17-18 Ağustos gecesi Akşehir'e giden Mustafa Kemal Paşa'nın, 21 Ağustos'ta Çankaya'da bir parti vereceği ilan edildi. 20-21 Ağustos günleri taarruz planı hazırlandı ve 24 Ağustos'ta cephe karargâhı Şuhut'a, 25 Ağustos'ta Kocatepe'nin güneybatısına, çadırı ordugâha taşındı.⁴

Mustafa Kemal Paşa, 1922 yılı Ağustosunun 26. sabahı, kumandası altındaki Türk ordularına taarruz emri verdi. Saat beş buçukta topçu ateşi başladı. Taarruzun ilk günü, düşmanın o kadar zamandan beri hazırladığı mevziler zapt olundu. Bütün Yunan ordusu ateş altında ezilerek 27-28 Ağustos günleri kuzeye atıldı, her yandan sarıldı.⁵

Büyük Taarruz, kısa sürede Afyon-Konya demiryolu hattı boyunca başarılı bir şekilde gelişti. Hattın güneyinden Birinci, kuzeyinden İkinci Ordu taarruz ediyordu. Ağırılık merkezi Birinci Ordu bölgesindeydi. 26-27 Ağustos gecesi, Yunan Ordusu'nun birçok mevzii düşürüldü. Yunanlılar çekilmeye başladılar. 27 Ağustos'ta Afyon kurtarıldı. 29 Ağustos'ta düşmanın toparlanmak istediği Dumlupınar mevziine saldırıldı. 30 Ağustos'ta Yunan ordusu kuşatıldı. Düşmanın büyük kısmı imha edildi. 1 Eylül günü Mustafa Kemal Paşa, "ordular ilk hedefiniz Akdeniz'dir. İleri!" emrini verdi. Büyük bir hızla İzmir istikametinde ilerleyen Türk ordusu, 1 Eylül'de Uşak'ı, 2 Eylül'de Eskişehir'i, 3 Eylül'de Aydın'ı, 8 Eylül'de Manisa'yı kurtardı. Birinci Yunan ordusu komutanı General Trikopis ile İkinci Yunan ordusu komutanı General Dyenis ve birçok yüksek rütbeli Yunan subayı esir alındı. 9 Eylül 1922'de İzmir'e giren Türk birlikleri, Kadifekaleye Türk bayrağını diktiler. 4 yıl süren düşman istilası bitmişti.

Türk tarihi açısından bakıldığında, önemli bir yere sahip olan, bir dönüm noktası olarak görülen Büyük Taarruz, İngiliz desteği ile Anadolu'yu işgal eden Yunanlılara vurulan son darbeydi. Paylaşılan ve işgallere uğraya Türk yurdunun, işgallerden kurtarılma sürecinin son aşaması olmuştu. Mondros Mütarekesi ile başlayan ve Sevr Antlaşması ile gerçekleştirileceği düşünülen Anadolu'nun paylaşımı ve Türk milletinin esaret altına alınması zihniyetine karşı, Türk milleti maddi ve manevi güç kaynaklarını sonuna kadar seferber ederek, kazandığı büyük zaferlere bir yenisini daha eklemeyi başarmıştı.⁶

4 Rahmi Doğanay - Erdal Açıkses, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Data Yayınları, Ankara 2012, s. 104.

5 Ali Naci Karacan, *Lozan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018, s. 3.

6 Doğanay - Açıkses, *age.*, s. 104.

Yunan ordusunun bu çekilme harekâtı ve Türk ordusunun da takip harekâtı İzmir istikametinde tam sekiz gün sürmüş ve kahraman Türk ordusu 9 Eylül günü İzmir'e girerek Batı Anadolu'nun işgalcilerden temizlendiğini tüm dünyaya duyurmuştur. Büyük Taarruzun başarıya ulaşması, sadece Anadolu'nun Yunan işgalinden kurtarılması demek değildi. Bu başarı, İstanbul ve Boğazlar bölgesindeki işgalin kaldırılması konusunda da Ankara'nın elini güçlendirmişti.

Büyük Taarruz'un başarıya ulaşması ve Anadolu'nun işgalcilerden temizlenmesi ile Ankara'nın avantajlı bir konuma geçmesi, İstanbul'un da işgalcilerden geri alınması ihtimalini doğurmuştu. Bu gelişmeler, Millî Mücadeleyi başından itibaren yakından takip eden Sovyet Rusya'da da yankı bulmuştu.

2. Millî Mücadele Sürecinde Türk-Rus İlişkileri

Türk-Rus ilişkileri denildiğinde, tarihçilerin aklına ilk gelen konu, iki tarafın tarihi süreçte sürekli çatışma hali yaşadığıdır. Hatta Türk-Rus ilişkilerini, mücadeleler tarihi olarak adlandırmak yanlış olmaz. Osmanlı Devleti'nin zayıflaması ve hatta yıkılmasında Türk-Rus savaşlarının önemli bir yeri vardır. Bu uzun tarihi süreçte iki toplumun, kısa süre de olsa yakınlaştığı dönemler de olmuştur. Bu dönemlerin ilki, 1795-1805 tarihleri arasındaki Napolyon'un agresif tutumlarına karşı, ikincisi ise; Rusya'da Bolşevik Devrimi ile kurulan Sovyet yönetimi dönemidir. Bu da Batı emperyalizmine karşı çıkar üzerine kurulu bir iş birliği olarak değerlendirilebilir.⁷

Birinci Dünya Savaşı ile Osmanlı Devleti parçalanmış, Türk Milleti ise işgal edilen Anadolu'da adeta bir varlık yokluk mücadelesi vermeye çalışıyordu. Bunun yanında, Rusya'da sosyalist bir yönetim istemeyen Batı ile mücadeleye giren Sovyet yönetimi de Türk halkı kadar yalnızlık içindeydi ve ortak düşmana sahipti. Bu sebeple şartların zorladığı bir ortaklık gerekiyordu. Her iki ülke de kapitalist Avrupa'ya karşı birbirine muhtaçtı.

Birinci Dünya Savaşı'nın ekonomik yükünün de etkisiyle Rusya'da meydana gelen Ekim Devrimi ile iktidara gelen Bolşevikler, savaştan çekilmeye karar verdiler. Bu kararın akabinde iki taraf arasında 3 Mart 1918'de imzalanan Brest-Litovsk Anlaşmasına göre, 93 Harbi'nden önceki sınırlar, Türk-Rus sınırı olarak belirlendi. 15 Eylül'de ise Türk ordusu Bakü'ye girerek Ermenilerden kurtardı.⁸ Mondros Mütarekesi'nin maddelerinden de yararlanan İtilaf Devletleri, Kars, Azerbaycan

7 A. Б. Широкоград, *Россия и Турция анатомия противостояния*, Москва-2016, С 4.

8 Kamuran Gürün, *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010, s. 1-4.

ve İran'ı ele geçirerek, Türkiye'yi batıdan ve doğudan kuşatmış oldular. Ancak, bu gelişmeler neticesinde, Sovyet Rusya ise güneyinden kuşatılmış oluyordu. İtilaf Devletleri'nin buraları işgal etmesinin öncelikli amacı Anadolu'daki mücadeleyi zayıflatmaktı. Bunun yanında Türkiye ile Sovyet Rusya arasındaki bağ koparılacak ve Bolşeviklerin önü kesilecekti. İngilizlerin "Kafkas Seddi" adını verdikleri bu plan Ocak 1920'de gündeme getirilmişti.⁹ Rusya ise bu dönemde, Bolşevik Devrimi nedeniyle arası bozulan müttefikleriyle ve iç karışıklıklarıyla uğraşmak zorunda kalmıştı. Bunun yanında Kafkaslardaki bu gelişmeler, Millî Mücadele döneminde karşılıklı çıkarlar çerçevesinde iyi ilişkiler geliştirilmesini sağlamıştı.

Millî Mücadele'nin filizlenmeye başladığı süreçte, yurdun düşman işgalinden kurtarılması için Sovyetlerin desteğini almak adeta mecburiydi. Düşmanı yurttan atmak için bir taraftan örgütlenmeye çalışılırken, diğer taraftan ise fayda sağlayabilecek ittifaklar düşünülmekteydi. Bu düşüncelerin başında da Sovyet Rusya ile ilişkileri geliştirerek yardım almak geliyordu.

Türklerin Bolşeviklerle ilişki kurmaya başlamasının temeli, Mustafa Kemal Paşa'nın bir Bolşevik yetkili ile Havza'da bir araya gelmesiyle atılmıştır.¹⁰ Bundan sonra ilişkilerin gelişmesindeki ilk resmî belge ise Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e yazdığı mektuptur.¹¹ Bundan sonra karşılıklı çıkara dayanan ilişkiler gelişmiş, 16 Mart 1921 tarihinde Sovyetler Birliği ile Moskova Antlaşması imzalanmış ve siyasi, kültürel ve ekonomik ilişkiler geliştirilmiştir.

Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rusya'dan yardım alma ihtimali üzerine düşünürken, diğer taraftan ise, bu yardımları almak mümkün olursa, Sovyet Rusya'nın şartlarının neler olabileceği ve Millî Mücadele'ye nasıl baktığını sorgulamaktaydı. Buna karşılık Sovyet yöneticiler ise, Millî Mücadele sonrasında Türkiye'de kurulacak yeni rejimin şeklini merak ediyorlardı. Aslında başlarda, İngiltere ile anlaşma olasılığı sebebiyle, iki taraf da ittifak yapmayı düşünmemişti. Karşılıklı gözlem yaparak, ortaya çıkabilecek duruma göre politikalarını belirme düşüncesindeydiler.¹²

9 Rahmi Doğanay, "Millî Mücadele Döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf Devletlerinin Kafkas Politikaları" *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19-2), 2000, s. 281.

10 Kadir Kasalak, "Millî Mücadele Başlarında Türk-Rus İlişkileri", *Askerî Tarih Bülteni, GATSEB Yayınları*, S. 37, 1994, s. 24.

11 Mustafa Kemal Paşa'nın Lenin'e mektubu olarak ifade edilen yazı aslında ne mektup olarak ne de Lenin'e hitaben yazılmıştır. Ancak bu talimat bu şekilde Türk-Rus ilişkilerinde ilk resmî belge haline gelmiştir. Ayhan Cankut, "Millî Mücadele Dönemi Türkiye-Rusya İlişkileri", *International European Journal of Managerial Research*, C 2, S. 2, s. 83.

12 Cankut, agm., s. 79.

Sovyetlerin, Millî Mücadele sonrasında Anadolu’da sosyalist bir sistem kurarak, ideolojik açıdan Türkiye’yi yanında tutmak istediği açıktı. İdeolojik yönden Sovyet yöneticileri Anadolu direnişini, ezilen Doğu halklarının savunucusu ve Komünist Enternasyonal’e destek şeklinde algılıyorlardı. Sovyet yöneticilerine göre, Türkiye’nin ideolojik açıdan yanlarına alınması, güney sınırında tampon bir ülkenin oluşturulması anlamına geliyordu ve Batılı güçlerin Rusya’nın güney sınırını tehdit etmesi engellenecekti. Bunun yanında bağımsız olarak kalan tek Müslüman ülkenin ideolojik olarak kazanılması demek, İslam dünyasının kazanılması anlamına geliyordu.¹³

Boğazların geleceği, Anadolu’nun Batılı güçler tarafından işgal edilmesiyle güneyinden kuşatılma korkusu gibi sebeplerden dolayı Sovyetler Birliği, Millî Mücadele’yi desteklemişti. Sovyetlerden gelen yardımlar, erzak, savaş malzemeleri ve para yardımları şeklinde olmuştur.¹⁴

Meydana gelen bu gelişmeler ile Sovyet Rusya’nın amaçlarını da göz önünde bulundurduğumuzda, Millî Mücadele sürecindeki Sovyet Rusya’nın pozisyonunu, Türkiye taraftarı bir politika izledi demekten ziyade, Batılı emperyalistlere karşı bir pozisyon içindeydi şeklinde değerlendirmenin daha doğru olacağı düşüncesindeyiz.

3. Sovyet Rusya Basınında Büyük Taarruz

Basının farklı dönemlere ve farklı olaylara göre misyonu değişebilmekte, ulusal ve uluslararası meselelerde hükümetler tarafından siyasi ve ideolojik alanda kullanılabilir. Toplumları etkileyebilmesi, propaganda kabiliyeti gibi sebeplerden dolayı, basına önem atfedilmiş, basındaki haber, yorum ve değerlendirmeler dikkate alınmıştır.

Toplumun kolektif belleğinin oluşumunda yadsınamaz derecede önemi olan basının, yine toplumları yönlendirebilme kabiliyeti de vardır. Bunun yanında hassas olayların cereyan ettiği dönemlerde, dış politikada önemli bir görev üstlenmektedir; hükümetler arası mesaj iletmek. Devletler direkt olarak iletemedikleri hem olumlu hem de olumsuz mesajları, basın yoluyla gönderebilmektedirler. Bu sebeple hükümetler olağanüstü dönemlerde basını kontrol altında tutmanın ne kadar önemli olduğunu kavramışlar ve buna göre hareket etmişlerdir.¹⁵

¹³ Doğanay, agm., s. 291.

¹⁴ Selda Kılıç, “İstiklal Harbi’nde Sovyetler Birliğinden Gelen Yardımlar”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56/1, 2016, s. 124.

¹⁵ Ahmet Çelik, “Sovyet Rusya Basınının 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakına Bakışı”, *7th International Conference on Social Sciences & Humanities, September 18-19, 2021*, s. 556.

Olağan üstü durumlarda bazı muhalif sesler çıkmasına karşın genellikle basın, hükümetlerin politikalarına paralel hareket etmektedir. Türk Millî Mücadelesinin devam ettiği süreçte, Batılı güçlerle çatışma halinde olan Sovyet Rusya'nın, kendisi gibi Batı ile çatışma içinde olan Türklerle yakınlaşma politikası takip ettiği görülmektedir. Sovyet Rusya basını da bu buna paralel bir yayın politikası izlemiştir. Sovyet Rusya basını, Millî Mücadele sürecini yakından takip etmiş, meydana gelen gelişmeleri okuyucularına aktarırken, haber değerlendirme ve yorumları da siyasi amaç için kullanmaya çalıştığı görülmektedir.

Türk Taarruzu ve sonuçları hakkında, dönemin Sovyet Rusya Basınına yaklaşımını incelerken, bu süreçte tirajı en yüksek iki gazete olan Pravda ve İzvestiya'yı incelemeye çalıştık.

Avrupalılar ile Türkler arasındaki mücadelede Sovyet Rusya basınına, Sovyet hükümeti gibi anti Batı karşıtı politika izleyeceğinin göstergelerinden ilki, İzvestiya gazetesinin 20 Ağustos 1922 tarihli sayısında "Türkiye'deki Yunan Vahşeti" başlığı ile okuyucularına duyurduğu haberdur.

Gazete verdiği haberde "Türkiye Yüksek Ulusal Şurası, Yunan mezalimine karşı tüm medeni ülkelerin parlamentolarına ve tüm dünya basınına sesleniyor" dedikten sonra, Yunanlıların Batı Anadolu'da yaptıkları mezalimi şöyle özetlemeye çalışmıştır;

"Balıkesir, İzmir, Manisa Kütahya Eskişehir, Biga ve İzmit ile Trakya'da halk Yunanlılar tarafından camilere kilitlenerek diri diri yakıldı ve çoğu insan kuyulara atıldı. Köyleri ve ekinleri yaktılar, hayvanları götürdüler, kadınlara tecavüz ettiler, camileri soydular, katledilenlerin mallarını yağmaladılar. Balıkesir, Manisa ve Trakya bölgelerinde yetkili kişiler ve varlıklı ahali her gün çeşitli bahanelerle sınır dışı edilmekte, sürülmekte ve hapishanelere atılmaktadır.

Manisa yakınlarında bulunan bir cami, bayram gününde orada ibadet yapılırken saldırıya uğradı. Camide bulunanlar, Türkiye'nin zaferi için dua ettikleri gerekçesiyle süngülandılar. Menemen şehrinin Müslüman mahalleleri ani bir kuşatmaya maruz kaldı, pek çok dükkân Yunan askerleri tarafından soyuldu, genç kızlara ve kadınlara orta yerde tecavüz edildi, hamile kadınlar sokakta öldürüldü. Osmanlı İmparatorluğu döneminde kurulmuş antik bir kent olan Bilecik ve Söğüt, tamamen harap edildi.

Sakarya civarındaki köyler ateşe verildi, sakinleri evlerinde diri diri yakıldı; kaçmaya çalışanlar öldürüldü. Karahisar, Sülmenli, Surun, Kara Aslan ve Depres köyleri yakıldı ve sakinleri öldürüldü. Bu köylerden günümüze hiçbir iz kalmamıştır.

Gemlik, Kara Mürsel, Yalova ve İznik ilçelerinde bulunan köylerde tek bir cami kalmamış, on bin Müslüman katledilmiştir. Yunanlılar tarafından öldürülen savunmasız nüfusun toplam sayısı yüzbinleri buluyor. Ayrıca yüzlerce köy ve kasaba yakıldı. Yağmalanan özel mülkün değeri milyarlarca ulaştı¹⁶ denilmektedir.

Bu konuya Türk literatüründe de değinilmiştir. Örneğin Gemlik'te bir Yunan subayı, Uluslararası Kızılhaç temsilcisi M. Gehri'ye katlettiği Türklerin cesetlerini göstermiş, kendisine bunların öldürülme nedeni sorulduğunda da "öldürmenin daha iyi olacağını düşündüm" şeklinde cevap vermiş. M. Gehri ayrıca yakılıp yıkılan köyleri bizzat görmüş ve bunların faileri olan Yunan subayları ve çete liderleriyle karşılaşmıştı.¹⁷

İzvestiya Gazetesi ise Kızılhaç temsilcisinin olaylara şahitliğine atıf yaparak; "Bu korkunç olaylar, İtilaf Devletleri'nin irtibat subaylarının gözleri önünde gerçekleşti. Hatta Uluslararası Kızıl Haç Komitesi delegesi Bay Gehri, 22 Mayıs 1921 tarihli raporunda, yukarıdaki zulümlere dayanarak ileri sürdüğü soruşturma sırasında tanık olduğu bu gerçekleri kabul etmektedir"¹⁸ demiştir.

Gazetenin verdiği haberler Türk belgeleri ile uyumluluk gösterse de eksik kalmaktadır. Yukarıda verilenlerin dışında Bergama, Ayvalık, Aydın ve Nazilli faciaları da cereyan etmiştir. Gazetenin, Yunan vahşetinin bilançosuna ilişkin verdiği haberlerle, Batı Cephesi Komutanı İsmet Paşa'nın Vakit gazetesine verdiği demeçte söyledikleri uyumludur. İsmet Paşa; "Yunan ordusunun Anadolu'da yaptığı yıkımın maddi karşılığı bir buçuk milyar altın liradır. Yunanlılar, Anadolu'da 280.000 ev yıkmıştır. Yaktıkları şehir ve köyler hakkında ciddi bir inceleme yapıldığı takdirde bunun daha fazla olduğu görülecektir. Yunan askerlerinin yangından başka, yaptıkları soygunlar da dehşetlidir. Yakmadıkları ya da yakamadıkları şehir ve köylerimizi soyup soğana çevirmişlerdir. Her Yunan eri 1.000 liralık soygun yapmıştır. 200.000 mevcutlu Yunan ordusunun gasp ettiği servet en azından 200 milyon altın lira demektir. Böylece millî servetten milyonları gasp etmişlerdir" diyerek, Yunan mezaliminin ekonomik yönüne işaret etmiştir. Bunun yanında Yunanlılar 15 Mayıs 1919 tarihinde işgal ettikleri Batı Anadolu'dan, uzaklaştırıldıkları 9 Eylül 1922 tarihi arasında, toplam sayı henüz net olarak tespit edilmemiş olsa da arşivlere dayalı olarak yapılan yayınlardan

16 *İzvestiya*, "Türkiye'deki Yunan Vahşeti", 20 Ağustos 1922 s. 2.

17 Mustafa Çufalı, "İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu'da Yunan Zulmü, 1921", *Atatürk Yolu Dergisi*, C 6, S. 21, 1998, s. 35.

18 *İzvestiya*, "Türkiye'deki Yunan Vahşeti", 20 Ağustos 1922 s. 2.

hareketle, 57.200 Türk şehit edilmiş; 61.634 kişi yaralanmış; 6.016 kişi esir edilmiş, on binlerce kişiye de çeşitli işkenceler uygulanmıştır.¹⁹

Batı ile Rusya arasındaki mücadelelerin köşe taşı olarak duran Anadolu coğrafyası, Avrupalı emperyalistler ile Rusya arasındaki rekabetin tahterevallisi pozisyonunda olmuştur. Bu bölge biri tarafından tehdide uğradığında diğer müdahale etmeye çalışmıştı. Kendisi gibi, Emperyalist Batı ile mücadele içinde olan Türkiye'nin desteklenmesi bir tarafa, Boğazlar ve Anadolu'nun Batılıların eline geçme ihtimali, Rusları telaşlandıran asıl meseledir. Bunun göstergelerinden biri de 23 Ağustos 1922 tarihli "Anadolu'daki Yabancılar" başlığı ile kaleme alınan makaledir. Makalede Anadolu'ya gelen yabancıların amaçları eleştirilmiştir. Gazete konuyla ilgili olarak;

"Son aylarda Anadolu'ya yabancı akını yoğunlaştı. Fransızlar, Amerikalılar ve İtalyanlar geliyor. General Townsend dışında, henüz İngiliz yok. Buraya gelen yabancıları iki kategoriye ayırmak mümkün: niyeti ciddi olanlar ve ciddi olmayanlar. Niyeti ciddi olanlar, Anadolu'yu kendi ülkelerinin kapitalizminin etkisi altına almak için görevlendirilerek gelenler. Bunlar belli bir şatafatla karşılanıyorlar ve gazetelerde onlarla ilgili samimi yazılar yazılıyor. İkinci kategoridekiler ise küçük balıklar var. Çeşitli gezici satıcılar, iş adamları, bulanık sularda balık tutmayı uman spekülâtörler" diyerek, Batılıların Anadolu'ya akın etmesinden pek hoşnut olmadığını göstermektedir.

Gazete devamında; "Birinci kategorideki kişilerden en ciddi siyasi rol, eski bir savaşçı olan Fransa'nın resmi olmayan temsilcisi Albay Mougin tarafından oynanır. Artık genel olarak Doğu'yu, özelde Türkiye'yi içtenlikle seven bir insan haline gelen Albay, Batı kapitalizminin görkemi için tüm hayatını doğudaki savaşlarda geçirmektedir.

Türkiye'nin mutluluğunun tüm Doğu'nun dostu olan Fransa ile ittifak yapmaktan geçtiğine, Türk liderlerini bütün gücüyle ikna etmeye çalışıyor. Sözlerinin gerçekçi olarak alınabileceğine kendisinin bile inandığı şüphelidir. Suriye ve Tunus'taki Fransız politikası Ankara tarafından çok iyi biliniyor ve Mougin'in insanlara bunu unutturması için fazla anlamlıdır. Türk liderleri Fransa'nın dostluğuna gerçekten inanır mı? Sonuçta Suriye ve Tunus gazetelerini onlar da okuyor"²⁰ diyerek, Fransa'nın Mougin aracılığı ile Türk dostluğunu kazanma çabasını eleştirmektedir.

19 Zekeriya Türkmen, *Batı Anadolu'da Yunan Mezalimi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010, s. 199-200.

20 *İzvestiya*, "Anadolu'daki Yabancılar", 23 Ağustos 1922, s. 2.

Mougin, (ki daha önceleri 1919 yılında Osmanlı Harbiye nazırlığında istihbarat subaylığı yapmıştı) Anadolu hükümetinin tam yetkili elçileriyle, Londra’da barış müzakerelerine katılan Fransız delegeler kuruluna refakat etmişti ve Türk dostu olarak biliniyordu.²¹

Gazete Mougin’e muhalefet içeren Yeni Gün gazetesinde yayınlanan şu metne sayfalarında yer vermişti; “Yabancı, edebiyatınızın zengin olduğunu biliyorum, dilinizin o kadar melodik olduğunu biliyorum ki, bir fırtınanın uluması gibi hafif bir melodiye benzeyebilir. Ama onun içinde bile emperyalizmin ziline çaldığını duyuyorum. Çelik tırpanımla bu çanın dilini sökeceğim, çekicimle duvarlarını ezeceğim, sabanımla parçalarını toprağa gömeceğim.”

Daha sonra Mustafa Kemal Paşa’nın Fransa ile ilişkiler konusundaki görüşlerini aktararak; “Kendisine Anadolu-Fransa ilişkileri sorulduğunda Mustafa Kemal şu yanıtı verdi: “Fransa ile siyasi ilişkiler, Türkiye tarafından sadece kurtuluş saatinin gerçekleşmesini hızlandırmanın bir yolu olarak görülüyor. İtalya ve İngiltere ile ilişkilerimize aynı pencereden bakıyoruz. Fransa ile ilişkilerimiz, Fransa’nın Milli Ahdimizi tanıdığı ölçüde geçerlidir” demiştir.

Gazetenin eleştirilerinden nasibini alan diğer bir yabancı da İngiliz General Townsend olmuştu. “Geçen gün, ilk İngiliz General Townsend nihayet Anadolu’ya geldi. Ankara’da sadece birkaç gün kaldı ve resmi faaliyetleri hükümetin birkaç temsilcisiyle yaptığı bir konuşmada dile getirildi. Mustafa Kemal ile Konya’da tanışmıştı” dedikten sonra; “Röportajında Ortadoğu’da barışı sağlayacağına olan inancını vurgulamış ve Türkiye’ye karşı tavrını şu şekilde formüle etmiştir: Türkiye’nin güçlü olmasını ve böylece İngiltere’ye güçlü bir şekilde yardım etmesini dilerdim. Ne konuda? Bu söylenmez, ancak bu çok açıktır” yorumunu yapmıştır.²²

Türk yazılı literatüründe genellikle olumlu yaklaşılan Townshend, Türk dostu ve Türk halkının savunucusu olduğunu her zemin ve fırsatta açıklayan, Türk davasının haklılığını İngiltere, Fransa gibi ülkelerin siyasi çevrelerinde ve kamuoylarında anlaşılmaması noktasında etkili olduğu belirtilmektedir.²³

21 Hülya Baykal, *Kurtuluş Savaşı’nda Türk - Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin*, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1990, s. 485.

22 *İzvestiya*, “Anadolu’daki Yabancılar”, 23 Ağustos 1922, s. 2.

23 Osman Akandere - Cemal Güven, “İngiliz Generali Townshend’in Anadolu Ziyareti ve Mustafa Kemal Paşa İle Konya’da Yaptığı Görüşme”, *SÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*, S. 9, Konya 2002, s. 1.

Gazetenin bu yazısından anlaşılacağı üzere, ne maksatla olursa olsun Anadolu'da yabancıların bulunmaları Rusları memnun etmemiştir. Sovyet gazetesi bu yazısında adeta Türk yöneticilere uyarıda bulunmayı amaçlamaktadır.

İzvestiya gazetesi 3 Eylül 1922 tarihinde “Türk-Yunan Savaşı” başlığı altında Büyük Taarruzun gelişimi ile ilgili bazı bilgileri aktarmıştır. Türk taarruzunun yoğun bir şekilde ilerlediğini belirttikten sonra, “Türkler, Marmara Denizi kıyısında bulunan Yunan birliklerinin arkadan kuşatma tehlikesi yaratan Bursa'ya doğru ilerliyor” bilgisini aktarmıştır. Ayrıca gazete Yunan resmi raporlarına dayandırarak “Türklerin Fransız topları kullandığını iddia etti”²⁴ bilgisine yer vermiştir. Türk-Fransız ilişkilerinin seyrine ve Fransa ile İngiltere ilişkilerindeki gelişmelere baktığımızda, Yunanlıların, Fransızlar Türklere yardım mı yapıyor imasında bulunmuş olabileceklerini düşündürebilir. Ancak Milli Mücadele sürecinde Sovyet Rusya'nın Türkiye'ye yaptığı yardımlara baktığımızda, 12 Şubat 1922 günü Alemdar gemisi ile Trabzon'a, sonra buradan Samsun'a getirilen cephanelerin içinde Fransız topları, top mermileri ve hartuç bulunduğu bilinmektedir.²⁵

Gazete devamında Türk taarruzunun durumuyla ilgili bilgiye devam ederek; “Türkler Yunan cephesini üç yönden kesintiye uğrattı. Yunan birliklerinin 60 kilometre içeride geri çekilmesi Atina'da büyük endişe yaratıyor” bilgisine yer vermiştir.

Gazete aynı başlık altında Daly Kronikl gazetesinin bir iddiasına da yer vermiştir. Söz konusu iddiada; “Türklerin taarruzunun diplomatik hedefler peşinde olduğu ve bu nedenle yakında sona ereceği belirtilmiştir.”

Gazete buna karşılık, Yunan tarafından taarruzun gidişatı ile ilgili alınan bilgilere de yer vermiştir. Yunan resmi raporlarına dayandırılan bilgiler; “Eskişehir cephesinde Türk piyade ve topçu saldırıları püskürtüldü. Türklerin Uşak ile demiryolu iletişimini kesme girişimleri başarısız oldu. Afyon-Karahisar yakınlarındaki büyük muharebe başarılı bir şekilde devam etti” şeklindedir. Ancak bu haberlerin gerçeği yansıtmadığı ortadadır; çünkü gazetenin devamında verdiği haber; “Yunan ordusu İzmit'in güneyinde, Eskişehir çevresinde ve Karahisar yakınlarında üç sektörde tüm cephe boyunca tam geri çekiliyor. Türk taarruzu 400 kilometrelik bir cephe boyunca gerçekleşiyor”²⁶ şeklindedir ve Yunan resmi raporunu yalanlamaktadır.

24 *İzvestiya*, “Türk-Yunan Savaşı”, 3 Eylül 1922, s. 1.

25 Mehmet Bakanlar, *Milli Mücadelenin Maddi Kaynakları*, İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1994, s. 119.

26 *İzvestiya*, “Türk-Yunan Savaşı”, 3 Eylül 1922, s. 1.

Pravda gazetesi 6 Eylül 1922 tarihinde İzvestiya Gazetesi gibi ‘‘Türk-Yunan Savaşı’’ başlığını atarak gelişmeleri okuyucularına duyurmuştur. ‘‘Türk taarruzunun parlak başarisının ayrıntıları hakkında rapor’’ diyerek giriş yapan gazete, Büyük Taarruzun başladığı tarihi de 27 Ağustos olarak belirtmiştir. Devamında; ‘‘6 günde Türk birlikleri Afyon, Uşak, Kütahya gibi büyük merkezleri aldı. Türk karargâhı, 200 top, 600 araç, birkaç Yunan karargâhı ve çok sayıda başka savaş malzemesinin ele geçirilmesiyle sekiz Yunan tümeninin tamamen yenilgiye uğrattı. Yunan ordularından birinin komutanını esir edildi’’ haberini verdikten sonra ‘‘Türk karargahına göre, Yunan ordusu sonunda yenildi. Dağınık vaziyetteki Yunan birliklerinin kalıntıları Bursa ve İzmir’e çekiliyor. Zafer, Ankara’da ve tüm Anadolu’da büyük sevinç yarattı’’ şeklinde devam etmiştir. Gazete ‘‘Ele geçirilen askeri mülklerin tamamı İngiliz yapımıydı’’ diyerek, Yunan ordusunun İngilizler tarafından desteklendiğini ima etmeyi de unutmamıştır.

Gazete Türk ordusunun başarısı haberini verdikten sonra Türkiye-Sovyet Rusya dostluğunu vurgulayan gelişmelere yer vermiştir; ‘‘RSFRS’nin Ankara’daki tam yetkili temsilcisi, Yoldaş Orlov, RSFRS adına, Türkiye Büyük Millet Meclisi’ndeki ana Türk komutanlığını zaferden dolayı kutladı’’ dedikten sonra 2 Eylül’de, Halk Komiseri Yardımcısı Yoldaş Karahan’ın çektiği telgrafa yer vermiştir. Söz konusu telgrafta; ‘‘Türk halkının Yunan ordusu üzerinde kazandığı zafer için tebrikler. Bu tebrikler, Avrupa emperyalizmine karşı kahramanca mücadele eden Türk halkının sevincini Rus halkının da paylaştığını gösteriyor. Yakın zamanda tüm dünya emperyalistleriyle yaptığı savaştan zaferle çıkan Sovyet Rusya, Türkiye’nin Avrupa emperyalizminin boyunduruğundan tamamen kurtuluşunun başlangıcı olan Türk halkının kazandığı zaferin önemini tam olarak takdir etmektedir. Sovyet Rusya işçi ve köylülerinin Anadolu’da verilen kahramanca özgürlük mücadelesini yoğun bir ilgiyle takip ettiğini ve Türkiye’yi barışil çalışmaya yaklaştıran Türk ordusunun her başarisında Türk halkıyla birlikte içtenlikle sevindiğini Türk halkına bildirmektedir’’ denilmektedir.

Gazete devamında ‘‘İzmir Tahliye Arifesinde’’ alt başlığı ile; ‘‘İzmir’deki Yunan Başbakan Komiserinin, İzmir’de bulunan tüm İtilaf güçleri temsilcilerine, kentte bulunan Rum ve Ermeni nüfusunu korumaları altına almaları koşuluyla Yunan ordusunun İzmir’i boşaltmaya hazır olduklarını bildirdiği’’ bilgisine yer vermiştir.

Pravda gazetesi ‘‘Tüm Avrupa basını, Eskişehir’in Yunanlılar tarafından boşaltılmasının tüm hareketin kaybı olarak değerlendiriyor’’ dedikten sonra, bazı Avrupa gazetelerinin değerlendirmelerine yer vermiştir. Gazete; ‘‘Yunan

hükümetinin bir ateşkesin hızlı bir şekilde düzenlenmesi talebiyle güçlere yaptığı çağrı hakkında bazı bilgiler var” şeklindeki Times’ın haberine yer verdikten sonra, “Fransa, Ankara ile ayrı bir anlaşma yaptığında, Yunanlılar oyunu çoktan kaybetmişti. Dışişleri Bakanlığımız bunu Atina’ya sadece fısıldamış olsaydı, şu anda savaşta ölmekte olan binlerce Türk ve Yunanlının hayatını kurtarabilirdi” şeklindeki Daily Express’in ilginç yorumunu sayfalarına taşımıştır. Devamında yine Daily Express’in “Yunanlıların sadece savaşın sürdüğü bölgeleri değil, Servi Antlaşması ile aldıkları İzmir ve bitişindeki bölgelerden de çekilmek zorunda kalacaklar” yorumuna yer vermiştir.²⁷

Pravda Gazetesi 14 Eylül 1922 tarihli sayısında “Türkiye’nin Zaferine Tepkiler” başlığı altında Boğazların geleceği, İngiltere’nin Boğazlar için çabaları ve İngiliz basınının Boğazlarla ilgili değerlendirmeleri ve müttefiklerine basın üzerinden ilettiği mesajlara yer vermiştir. “Londra’da Alarm” alt başlığı altında “Anadolu’daki olaylar, Londra basını için ana gündem maddesi olmuştur. Daily Telegraph’ın diplomatik muhabiri, İngiltere’nin Fransa ve İtalya’ya, İngiltere’ye karşı yükümlülüklerini yerine getirmeye hazır olup olmadıklarını açıkça sorması gerektiğini söylüyor. Muhabir, Fransa’nın Moskova ile Ankara arasında artan dostluk gerçeğini gözden kaçırmaması gerektiğini, Karadeniz’in bir Rus-Türk gölüne dönüşmesi durumunda Fransa ve İtalya’nın ayrılmak zorunda kalacağını göz ardı etmemeli” dedikten sonra şöyle devam etmiştir; “Aynı gazete bir başyazısında, Sevr Antlaşması’nın Avrupa’yı ilgilendirdiği ölçüde tam olarak yürürlükte tutulması gerektiğini ve Trakya’nın Türkler tarafından alınmasına hiçbir şekilde izin verilmemesi gerektiğini vurgulamaktadır”

İngiliz basınının yorumlarını aktarmaya devam eden gazete; “Daily News, boğazların özgürlüğünü korumak için bir İngiliz-Fransız-İtalyan anlaşmasının yapılmasının arzu edilirliğine işaret ediyor. Manchester Guardian, Kemal’in zaferi karşısında Fransa’da gösterilen sevincin, Fransız Dışişleri Bakanlığının durumun tehlikesini fark etmesine engel olmayacağını umuyor. Gazete, Edirne ve İstanbul’un Türkiye’ye iade edilmesinin, savaşın Türkiye’nin Batı Avrupa ile ilişkilerinde askıda bıraktığı soruların çözülmesinde büyük bir etkisi olacağını söylüyor” şeklinde İngiliz basınının üstü kapalı bir şekilde Müttefikleri tehdit ettiği haberlere yer vermiştir.

Gazete devamında yine Boğazlar konusuna devam ederek “İngilizlerin Boğazları kontrol etmek için tüm önlemleri almaya çalıştığı” üzerinde durmuş, İngiliz

27 *Pravda*, “Türk-Yunan Savaşı”, 6 Eylül 1922, s. 2.

hükümetinin gazeteler üzerinden Müttefiklere yaptığı baskıyı ele almıştır. Gazete; “Daily Chronicle, Ortadoğu’da gelişen durumla ilgili olarak, İngiltere’nin, müttefik olsun ya da olmasın, Boğazların özgürlüğünü sağlamak için her türlü önlemi almaya yetkili olduğunu kararlılıkla ilan eder. Eğer hizip politikası devam ederse, o zaman İtilaf sona erecektir. Fransa, İngiltere ile dostluk ve Türkiye ile dostluk arasında seçim yapmalıdır” şeklindeki tehditten sonra “Daily Telegraf gazetesinde ünlü Albay Repigton, Türk ordusunun boğazlara saldırma ihtimalini tamamen kabul ederek, Fransa’yı yaklaşan tehlikeye karşı uyarmakta ve bir an önce önlem alınmazsa tüm Müslüman dünyasının hem Asya’da hem de Afrika’da Avrupa’nın karşısına çıkacağı tahmin edilmektedir” diyerek, Fransa’ya yaptığı psikolojik şantaj üzerinde durmuştur.

Gazete İngiliz gazetelerinin tehdit içerikli yazılarından sonra Müttefiklerin “Asya kıyılarında kurulan tarafsız bölgenin Türkler tarafından ihlalinin kabul edilemezliği konusunda müttefik hükümetler arasında tam bir anlaşma vardı. Buna şüphe olmaması için, müttefiklerden sadece birinin birliklerinin konuşlandırıldığı bölgelere karışık İngiliz-Fransız-İtalyan garnizonlarının gönderilmesine karar verildi” anlaşmasını sayfalarına taşımıştır.

Bundan sonra gazete Büyük Taarruzun başarı ile sonuçlanması sonrasında İstanbul’da yapılan sevinç gösterileri ve bu gösteriler sırasında meydana gelen bazı hadiselerle yer vermiştir. Söz konusu kutlamalarla ilgili olarak; “İstanbul halkı, Türk zaferini tüm sokaklarda ciddiyetle kutladı. Polis kordonuna rağmen, bir grup gösterici Pere’deki çok sayıda Avrupa mağazasına ve Yunan misyon binasına zarar vermeyi başardı. Rumen misyonunda, Fransız postanesinde, Lion Credit’te ve Bristol otelinde bulunan Fransız ofislerinde de pencereler kırıldı, bir Yunan öldürüldü. Müttefik işgal kuvvetlerinin başkomutanı halka yaptığı çağrıda, Türk göstericilerin uyguladığı şiddetten duyduğu üzüntüyü dile getirerek ve herhangi bir düzen ihlalinin savaş kanunlarına göre cezalandırılacağı konusunda uyarıda bulundu”²⁸ denilmiştir.

İzvestiya Gazetesi 21 Eylül 1922 tarihli sayısının ilk sayfasının tamamını, Büyük Taarruz sonrasında meydana gelen gelişmelere ayırmıştır. Gazetenin bu sayısında yer verdiği haberlerin çoğu İstanbul ve Boğazlar konusundaki gelişmelerle ilgilidir. Gazete “İstanbul İçin Mücadele” başlığı altında; “Orta Doğu sorunu, Avrupa’nın önünde tüm gücüyle durmuş, herkesin dikkatini perçinlemiş ve kapitalist dünyanın karşı karşıya olduğu diğer tüm sorunları arka plana atmıştır. Türk ordusunun tüm

28 *Pravda*, “Türkiye’nin Zaferine Tepkiler”, 14 Eylül 1922, s. 1.

Türk halkının kahramanca çabaları sonucunda kazandığı zafer, son derece saçma Sevri Antlaşması'nı boşa çıkarmış, İngiltere'nin İstanbul ve Boğazlardaki gaspçı yönetimine bir tehdit oluşturmuştur” diyerek, İngiliz politikasını eleştirirken, Sevri Antlaşması ile ilgili olarak da saçma ifadesini kullanmıştır.

Konuyla ilgili eleştirilerine devam eden gazete; “Mücadelede zaten hakkını elde etmiş olan Türk halkı, şaka yapmayı bırakmaya ve İstanbul'a karşı şüphe götürmez haklarından vazgeçmeye, İngiliz burjuvazisinin tarafsız bölge ve uluslararası kontrol bölgeleri gibi mütevazî adlar giydirilmiş emperyalist kaprislerine teslim olmaya eğilimli değildir. Aynı diplomasinin Anadolu'daki tüm karmaşık planlarının çöktüğü ve geri dönülmez bir şekilde geçmişe sapanıp kaldığı gibi, varlık ve hakları için savaşıyan Türk halkının baskısı karşısında burjuva diplomasinin tüm bu yapay fetişleri çökecektir” ifadeleriyle, İngiliz planlarının işe yaramayacağı vurgusunu dile getirmiştir.

Gazete; “Gelecek olaylar ne şekilde olursa olsun, sonunda İstanbul'un Türkiye'nin elinde olacağı ve Boğazların kaderinin İngilizler veya diğer emperyalistler tarafından değil, Türkiye ile birlikte Karadeniz'e kıyısı olan ülkelerle birlikte kararlaştırılacağı”²⁹ yorumunu yaparak, Sovyet Rusya'nın isteğini açıkça dile getirmiştir.

Boğazların geleceği ile ilgili İngiliz gazetelerinin yorumlarına da yer veren gazete “Mevcut Durum ve İngiliz Basını” başlığı altında; “Daily Telegraph'ın haberine göre yakın gelecekte Türkiye ile barış görüşmeleri için tüm güçlerin katıldığı bir konferans toplanacak ancak Boğazların Türklere devredilmesi konusu bu konferansta tartışılmayacak. Ancak Ankara başta Çanakkale Boğazı olmak üzere, isteklerinde ısrar ettiği müddetçe hiçbir anlaşma mümkün değildir. Gazete, hükümetin yeniden askeri bir harekât başlatma kararını memnuniyetle karşılıyor ve İtilaf Devletlerini Boğazların savunmasına katılmaya şiddetle çağırıyor” dedikten sonra Daily News gazetesinin “Tüm Balkan Devletleri'nin katılımıyla bir an önce bir konferans düzenlenmesini talep ediyor. Gazeteye göre, İstanbul muhtemelen Türklere devredilecek” yorumuna yer vermiştir.

Gazete, İngiliz Hükümeti'nin kararına destek veren basın organlarından sonra, Times, Daily Mail, Daily Herald gibi gazetelerin hükümeti sert bir şekilde eleştirmesine vurgu yapmıştır. Özellikle Times'ın “İngiliz Hükümeti'nin planlarının, İngiliz dış politikasını değil, Lloyd George'un bakış açısını yansıttığı” yorumunu ön plana çıkarmıştır.

29 *İzvestiya*, “İstanbul İçin Mücadele”, 21 Eylül 1922, s. 1.

İngiliz basınındaki muhalif seslerden sonra gazete, Kemal Paşa'nın; "Boğazların askerden arındırılması şartıyla bir anlaşma yapılabileceği, bu konunun Rusya, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan dâhil olmak üzere konuyla ilgilenen tüm güçler tarafından tartışılması gerektiği" sözlerine yer vermiştir. Buna paralel olarak gazete yine Rus çıkarlarını gözetken Westminster Gazetesinde yer alan bir haberi sayfalarına taşımıştır. Söz konusu haberde; "Westminster Gazetesi'nin Berlin muhabiri, Ankara'nın Berlin temsilcisi tarafından, Mart 1921 tarihli Rus-Türk anlaşmasına bağlı kalan Ankara'nın, Rusya'nın temsil edilmediği herhangi bir konferans davetini kabul etmeyeceği"³⁰ şeklindeki açıklamasına yer vermiştir.

Haberde atf yapılan anlaşma 1921 tarihli Moskova Antlaşmasıdır. Bu antlaşmanın maddelerinde, bir ülkenin katılacağı bir konferansa diğeri de katılacaktır şeklinde bir madde bulunmamaktadır. Buna karşılık "Her iki ülke de birbirinin aleyhine olabilecek herhangi bir uluslararası antlaşmayı kabul etmeyecektir"³¹ maddesi yer almaktadır. Ankara'nın Berlin temsilcisinin konuyu bu şekilde gündeme getirmesi de, Sovyet Rusya üzerinden Batılı Müttefiklere baskı yapmayı düşünüş olabileceği şeklinde yorumlanabilir.

Gazete, Paris kaynaklarına dayandırarak, Mustafa Kemal Paşa'nın Müttefiklere yaptığı teklifleri de sayfalarına taşımıştır. Üç madde olarak belirtilen teklifler şu şekildedir; "1) Türk ordusu, ateşkes zamanından itibaren İngiliz, Fransız veya İtalyan tarafından işgal edilen, ancak Yunan birlikleri tarafından işgal edilmeyen tarafsız bölgeleri işgal etmemeyi taahhüt ediyor; 2) Türk ordusu, müttefikler tarafından değil, şimdiye kadar Yunanlılar tarafından işgal edilen herhangi bir bölgeyi işgal etme hakkına sahiptir; 3) Türk ordusu, ayrıca, İstanbul'a karşı askeri bir harekâtı ve Trakya'ya asker göndermemeyi taahhüt eder".³²

İngiliz politikalarına muhalif sesleri ön plana çıkarmaya dikkat eden gazete, "İngiliz macerasına karşı Fransız ve İtalyan basını" başlığı altında; "Liberte Gazetesi, Fransız hükümetini, Fransa'nın bu çılgın işin içinde yer almayacağını kesin olarak ilan etmeye davet ediyor. Petit Journal, Fransa'nın tüm maceralardan kaçınacağını ilan eder. Ejo de Paris diyor ki; Fransa, İngiltere'nin kendisine biçeceği rolü kabul etmeyecek" şeklinde üç Fransız gazetesinin sert tepkisine yer verdikten sonra "İtalyan basını, Fransız basınından bile daha düşmanca

30 *İzvestiya* "İngiliz Basını ve Mevcut Durum", 21 Eylül 1922, s. 1.

31 İhsan Çolak, "Moskova Antlaşmasına Giden Yol: Milli Mücadele Dönemi TBMM-Bolşevik İlişkileri", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17/ 49, 2001, s. 38.

32 *İzvestiya* "İngiliz Basını ve Mevcut Durum", 21 Eylül 1922, s. 1.

davranıyor. Roma gazetesi Tribuna, Boğazların özgürlüğü konusunda müttefikler arasındaki anlaşmanın, silahlı bir çatışma durumunda toplu bir askeri sefere katılma yükümlülüğünü içerdiği iddiası gerçeğe uygun değildir. Hem hükümetin hem de ülke kamuoyunun oybirliğiyle karşı çıktığı bir dava için İtalyan askerlerini feda etmek saçma olur”³³ şeklindeki, İtalyan basınının yorumuna yer vermiştir.

Pravda gazetesi 21 Eylül 1922 tarihli sayısında yine İstanbul ve Boğazlar konularının ağırlıklı olarak yer aldığı haberleri okuyucularına aktarmıştır. “Kemal Paşa’nın Müttefiklere Ültimatı” başlığı ile verilen haber de; “Daily Telegraf”ın İstanbul muhabiri, Müttefik askeri çevrelerinden kendisine ulaşan bilgiye göre, Kemal Paşa Müttefiklere verdiği ultiमतında İstanbul’u 6 gün içinde boşaltmasını talep etti. Kemal’in kuvvetleri çok güçlü olduğundan, bir anlaşma şansı çok azdır” denildikten sonra, gazete yine Rus çıkarlarına uygun olarak “Kemal Paşa’nın Boğazların özgürlüğü konusundaki tutumuyla ilgili sorulan bir soruya cevaben, Boğazların özgürlüğü ilkesine katıldığım ilan etmekle birlikte, bu konunun ayrıntılarının Rusya, Ermenistan, Gürcistan ve Azerbaycan da dâhil olmak üzere herhangi bir güçle ilgilenen herkes tarafından tartışılması gerektiğini söyledi” bilgisine yer vermiştir.³⁴

Sonuç

Tarihte meydana gelen her olay, sebep sonuç ilişkisi içinde değerlendirildiğinde, önemli bir yere sahiptir. Ancak bazı olaylar, meydana geldiği ân göz önünde tutulduğunda, daha önemli hale gelmektedir. Bu minvalde Türk tarihine baktığımızda, bize göre iki olay öne çıkmaktadır. Birinci Talas Savaşı, İkincisi ise Millî Mücadeledir. Bu iki olayın önemi ise, Türk Milleti’nin var olmak ile yok olmak noktasından dönmesidir.

Varlık yokluk mücadelesi olarak yakın tarihimizde büyük bir öneme sahip olan Millî Mücadele’de Türk Milleti destansı bir mücadele vermiş, bu mücadeleyi ise Büyük Taarruz ile taçlandırmıştır. Bu mühim olay, tüm dünyada dönemin basını tarafından kendine geniş bir şekilde yer bulmuştur. Sovyet Rusya basını da Büyük Taarruz ve sonrasında meydana gelen olayları sayfalarına aktarmıştır. Millî Mücadele sürecinde Türk-Rus ilişkileri dikkate alındığında, Sovyet Rusya basınına olayı yaklaşımının ayrı bir yeri vardır.

33 *İzvestiya* “İngiliz Macerasına Karşı Fransız ve İtalyan Basını”, 21 Eylül 1922, s. 2.

34 *Pravda*, “Kemal Paşa’nın Müttefiklere Ültimatı”, 21 Eylül 1922 s. 2.

Yaptığımız incelemede, Büyük Taarruz sürecinde Sovyet Rusya basınının olaylara yaklaşımını ile ilgili yukarıda yaptığımız değerlendirmelerde, Türk mücadelesini desteklediğini, Yunan işgalini ve ona destek olan Avrupalı emperyalistlerin faaliyetlerini de eleştirdiğini görmekteyiz.

Yunan ordusunun Batı Anadolu'da yaptığı mezalimi sayfalarına taşıırken, Anadolu'nun işgali sırasında gelen yabancıları ve faaliyetlerini eleştirmiştir. Büyük Taarruzun başlaması ve Türk ordusunun lehine olan gelişmelerden övgüyle söz etmiştir. Türk zaferini tebrik eden Sovyet yetkililerin mesajlarını okuyucularına duyururken, Yunan ordusunun Anadolu'yu terk edişini sevinçle karşılamıştır.

Büyük Taarruzun başarıya ulaşmasından sonra, İstanbul ve Boğazlar konusundaki gelişmeleri yakından takip etmiş, İtilaf devletlerinin planlarını sürekli olarak eleştirmiştir. Bunun yanında, İtilaf güçleri arasındaki anlaşmazlıkları sayfalarına taşıyarak, sürekli gündemde tutmuştur. Sevr Anlaşması'nı eleştirirken, İstanbul ve Boğazların işgali ile ilgili söylemlere karşı durmuştur.

Sovyet Rusya basınında çıkan haber ve yorumlara baktığımızda, tamamen Türk taraftarı bir yayın politikası güttüğünü söylemek mümkündür. Ancak, özellikle olağanüstü durumlarda, basının hükümetlerin politikalarını desteklediği gerçeğini göz ardı edemeyiz. Bu bakımdan sorgulamamız gereken nokta, Sovyet Rusya'nın gerçekten Türk taraftarı mı, yoksa çıkarlarına yönelik politika mı izlediğidir.

Boğazların ve Anadolu'nun Batılı güçlerin eline geçmesi, Sovyet Rusya'nın güvenliğini tehlikeye atacak bir gelişmeydi. Ayrıca, anti-sosyalist batılı güçler, Anadolu'da harcadıkları enerjiyi Sovyet Rusya ile mücadele için harçayabilirlerdi. Bu amaçla Türk Millî Mücadelesine sempati ile yaklaşmış ve desteklenmiştir. Sovyet Rusya basını da bu maksatla Büyük Taarruz ve sonrasındaki gelişmelerde Türk taraftarı yayın politikasını sürdürmüştür. İstanbul ve Boğazlar konusunda sürekli olarak Batılıları eleştirmesi ve Müttefikler arasındaki çatışmaları sürekli kaşımının altında yatan sebep budur.

Sovyet Rusya'nın Türk Millî Mücadelesine karşı tutum ve davranışları, Türkiye'yi destekleme niyetinden ziyade, Türkiye üzerinden Batılı güçlere karşı mücadele vermiştir. Sovyet Rusya'nın askeri ve ekonomik alanlarda yaptığı yardımların amacı daha sonraki yıllarda kendini gösterecektir. Özellikle İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında ve Soğuk Savaş'ın başlarında Türkiye'ye karşı uyguladığı baskı ve Boğazlardan askeri üs ile doğu illerimizle ilgili talepleri bunun göstergeleriydi.

Çünkü, çarların zamanında olduğu gibi, komünistlerin yönetimindeki Rusya da merkezîyetçilik ve otoriterlik mevcuttu. Keza Komünistler de araziye genişleterek

Rusya'nın güvenliğini sağlamaya ve bu suretle yabancıların tehdit edici mevcudiyetlerini, Rus sınırından uzak tutmaya çaba sarf ettiler. 1917 İhtilali, Rusya'daki geleneksel otorite prensibine sadece yeni bir canlılık verdi. İhtilal, bozulmuş ve zayıflamış otoriter bir hanedanı yeni bir hanedan ile değiştirmişti.³⁵

1932 yılının Nisan ayında Sovyet Hükûmetinin daveti üzerine Türk Hükûmeti yetkilileri Moskova'yı ziyaret etmiştir. Bu ziyaret iki devlet arasındaki siyasi ve iktisadî ilişkilerin tekrar ele alınması için yeni bir zemin hazırlamıştı. Ancak bu ziyaret sonrasında İsmet İnönü; "Ruslar, Batı sınırlarını güçlendirmek için zaman kazanmak amacıyla, doğu sınırlarının güvenlik içinde olması istegindedir. Sovyetler batı sınırlarını güvenlik altına aldıktan sonra artık bizimle dost olmaya önem vermeyeceklerdir"³⁶ diyerek, Rusların gerçek maksadını vurgulamıştır.

35 Ahmet Çelik, *Soğuk Savaş'ın Oluşum Süreci ve Türkiye'ye Etkileri (1939-1952)*, Hiper Yayın, İstanbul-2020, s. 27.

36 Ahmet Çelik, "Soğuk Savaş'ın Başlarında Sovyet Rusya'nın Güney Politikası ve Türkiye'ye Etkileri", *Social Sciences Studies Journal*, C 4, S. 24, 2018, s. 5184.

Kaynaklar

İzvestiya “İngiliz Basımı ve Mevcut Durum”, 21 Eylül 1922.

İzvestiya “İngiliz Macerasına Karşı Fransız ve İtalyan Basımı”, 21 Eylül 1922.

İzvestiya, “İstanbul İçin Mücadele”, 21 Eylül 1922.

İzvestiya, “Türkiye’deki Yunan Vahşeti”, 20 Ağustos 1922.

İzvestiya, Anadolu’daki Yabancılar”, 23 Ağustos 1922.

İzvestiya, Türk-Yunan Savaşı, 3 Eylül 1922.

Pravda, “Kemal Paşa’nın Müttefiklere Ültimatı”, 21 Eylül 1922.

Pravda, “Türkiye’nin Zaferine Tepkiler”, 14 Eylül 1922.

Pravda, “Türk-Yunan Savaşı”, 6 Eylül 1922.

Akandere, Osman - Güven, Cemal, “İngiliz Generali Townshend’in Anadolu Ziyareti ve Mustafa Kemal Paşa İle Konya’da Yaptığı Görüşme”, *SÜ Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Ata Dergisi*, S. 9, Konya 2002, s. 1-38.

Bakanlar, Mehmet, “Milli Mücadelenin Maddi Kaynakları”, *İstanbul Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi*, İstanbul-1994.

Bayburt, Berrin-Duman, Doğan, “Milli Mücadele’nin Değerler Eğitimi Açısından Analizi”, *Belgi Dergisi*, S. 19, 2020/1, s. 1704-1719.

Baykal, Hülya, *Kurtuluş Savaşı’nda Türk - Fransız İlişkileri ve Bir Fransız Türk Dostu Albay Mougin*, Marmara Üniversitesi, İstanbul 1990.

Cankut, Ayhan, “Milli Mücadele Dönemi Türkiye-Rusya İlişkileri”, *International European Journal of Managerial Research*, C 2, S. 2, s. 76-99.

Çelik, Ahmet, “Soğuk Savaş’ın Başlarında Sovyet Rusya’nın Güney Politikası ve Türkiye’ye Etkileri”, *Social Sciences Studies Journal*, C. 4, S. 24, 2018, s. 5181-5207.

Çelik, Ahmet, “Sovyet Rusya Basımının 1939 Türk-İngiliz-Fransız İttifakına Bakışı”, *7th International Conference on Social Sciences & Humanities, September 18-19, 2021*.

Çelik, Ahmet, *Soğuk Savaş’ın oluşum Süreci ve Türkiye’ye Etkileri (1939-1952)*, Hiper Yayın, İstanbul 2020.

Çolak, İhsan, “Moskova Antlaşmasına Giden Yol: Milli Mücadele Dönemi

TBMM-Bolşevik İlişkileri”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 17/49, 2001, s. 23-48.

Çufalı, Mustafa, “İstiklal Harbi Döneminde Batı Anadolu’da Yunan Zulmü, 1921”, *Atatürk Yolu Dergisi*, C. 6, S. 21, 1998, s. 33-48.

Doğanay, Rahmi – Açıkse, Erdal, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi ve Atatürk İlkeleri*, Data Yayınları, Ankara 2012.

Doğanay, Rahmi, “Milli Mücadele Döneminde Türkiye, Sovyet Rusya ve İtilaf Devletlerinin Kafkas Politikaları” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (19-2), 2000, s. 279-298.

Gürün, Kamuran, *Türk Sovyet İlişkileri (1920-1953)*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2010.

Karacan, Ali Naci, *Lozan*, Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2018.

Kasalak, Kadir, “Milli Mücadele Başlarında Türk-Rus İlişkileri”, *Askeri Tarih Bülteni*, *GATSEB Yayınları*, S. 37, 1994, s. 24-33.

Keskin, Funda, “Sovyetlerde İç Savaş Kutusu”, *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*, C 1 (1919-1980).

Kılıç, Selda, “İstiklal Harbi'nde Sovyetler Birliğinden Gelen Yardımlar”, *Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 56/1, 2016, s. 124-143.

Özkaya, Yücel, *Türk İstiklal Savaşı ve Cumhuriyet Tarihi*, Ankara Üniversitesi Tıp Fakültesi Yayını, Ankara 1981.

Türkmen, Zekeriya, *Batı Anadolu’da Yunan Mezalimi*, Berikan Yayınevi, Ankara 2010.

Ширококорд, А. Б., *Россия и Турция анатомия противостояния*, Москва-2016.

